

Nr 62.

Ankom till riksdagens kansli den 15 juni 1944 kl. 3 em.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående revision av åborättslagen.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 392, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, ha fröken *Hesselgren* och herr *Orgård* hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om revision av åborättslagen.

Såsom motiv för denna hemställan har i motionen anförts följande:

Åborätten är en form av jordupplåtelse, som möjliggör för kapitalsvaga personer att skaffa sig jordbruk utan kapitalutlägg för själva jorden. Enligt åborättslagen erhåller åbon full besittningsrätt av densamma jämte arvsrätt och försäljningsrätt men ej rätt till in-teckning av jorden. Man skulle tycka, att en dylik möjlighet till egendomsförvärv skulle erbjuda stora fördelar för den enskilde samtidigt med att staten ej behöver avhända sig sin jord.

Åborättslagen, som tillkom den 4/6 1926, har emellertid kommit till föga användning beroende troligen i första hand på gammal traditionell uppfattning av äganderättens natur men säkerligen också på grund av de invecklade bestämmelserna i lagen. En förenkling av dessa, särskilt när det gäller antalet myndigheter som åbon är underställd, skulle otvivelaktigt öka möjligheterna för åborättens utnyttjande.

Domänstyrelsen har övervakning av den huvudsakliga delen av statlig jordegendom och sålunda även över åborättsinnehavarens jord. Men i lagen har en mängd skyldigheter och befogenheter tilldelats länsstyrelserna, bland annat antagande av åbo och uppbärande av den årliga avgälden. Egnahemsnämnden har dessutom att bevilja lån till byggnader och inventarier. En så komplicerad anordning som denna resulterar lätt i hänvisningar från den ena myndigheten till den andra utan att någondera bär huvudansvaret, och den enskilde har svårt att finna sig till rätta och blir därigenom avskräckt från att använda sig av institutet.

Sedan lagen skrevs, har en hela landet omfattande egnahemsstyrelse tillkommit, som kunde tänkas övertaga länsstyrelsernas befogenheter. Bäst vore utan tvivel, att domänstyrelsen själv toge hand om de uppgifter, som nu ligga under länsstyrelsen, en anordning som dessutom torde komma att förbilliga förfarandet; det gäller ju alltsammans statens egendom. Själva åborättsinstitutet torde vara värt ytterligare omprövning. Lagen har dessutom alltid ansetts ganska svårfattlig och invecklad. En revision och förenkling av densamma skulle säkerligen i hög grad vidga möjligheterna för åborättens användande.

Över motionen har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden från domänstyrelsen och egnahemsstyrelsen. Dessa yttranden finnas såsom bilagor fogade till detta utlåtande.

Huvudgrunderna i *lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord* äro följande.

För bildande av jordbruksfastighet kan jord, som tillhör kronan och som ej innehaves med stadgad åborätt — d. v. s. åborätt enligt äldre stadganden (»gammal åborätt») — eller är för visst statsändamål anslagen, enligt de i lagen givna bestämmelserna upplåtas mot avgäld under ärftlig och förytterlig besittningsrätt för obegränsad tid. Vad som finnes föreskrivet om stadgad åborätt eller annan ständig besittningsrätt skall icke äga tillämpning å åborätt enligt ifrågavarande lag. Sedan i vederbörlig ordning bestämmelse meddelats om jords upplåtande under sådan åborätt, tillkommer det länsstyrelsen att träffa avtal om jordens upplåtande till åbo samt att hava tillsyn över upplåten jord. Sedan åborätt upplåtits, skall byggnad, stängsel eller annan för stadigvarande bruk avsedd anläggning, som finnes å fastigheten, såsom tillbehör hänföras till åborätten. Fastigheten skall på åbons bekostnad vara försedd med för jordbruket nödiga byggnader; vid lägenhetens första upplåtande från kronan har åbo således att lösa därå befintliga byggnader, i den mån de äro nödiga för jordbrukets behov.

Till åbo må antagas allenast svensk medborgare, som råder över sig och sin egendom. I vissa fall — såsom då åborätten förvärvats av nära anförvant till den förutvarande åbon — kan förvärvaren bliva antagen till åbo utan hinder av omyndighet. Har åborätten övergått till åbons make eller annan honom närstående person, äger länsstyrelsen ej vägra att godtaga denne såsom åbo, med mindre han finnes vara därtill uppenbart olämplig eller hans antagande eljest skulle vara oförenligt med det ändamål, för vilket åborätten upplåtits. Överlåtelse av åborätt skall ske skriftligen och i den ordning för övrigt som gäller för köp av fast egendom. Den som annorledes än genom upplåtelse åtkommit åborätt har att inom viss tid hos länsstyrelsen söka att bliva antagen till åbo. Försummas sådan ansökan och uraktlåter förvärvaren trots vitesföreläggande att fullgöra dylikt åliggande, äger länsstyrelsen förordna, att åborätten med tillbehör skall säljas å offentlig auktion. Om sökande ej är behörig att antagas till åbo, skall länsstyrelsen giva honom lämpligt råd om att överlåta åborätten till annan. Försittes sålunda förelagd tid eller kan den, till vilken åborätten överlåtits, ej antagas till åbo, skall åborätten likaledes säljas å offentlig auktion.

Åbo har skyldighet bland annat — utom att hava fastigheten försedd med nödiga byggnader — att, där ej länsstyrelsen medgiver undantag, vara bosatt å fastigheten och bruka denna som en enhet för sig, ävensom att städse hålla fastigheten i gott stånd och hava byggnaderna brandförsäkrade till fulla

värdet. I annan mån än från kronans sida medgivits äger åbon ej nyttja fastighetens skog eller taga torv från torvmosse eller annorledes än för fastighetens behov använda stenbrott, grustäkt eller dylikt. Vill kronan låta anställa besiktning å fastigheten, är åbon pliktig att, efter i god tid erhållen underrättelse, lämna tillträde därtill. Därest åbon åsidosätter sina skyldigheter och vad han låtit komma sig till last icke är av ringa betydelse, är åborätten förverkad och kronan berättigad att efter uppsägning skilja åbon från åborätten, vilken därefter skall säljas å offentlig auktion.

För åborätten skall erläggas avgäld. Denna som i regel bestämmes för tjugo år i sänder, fastställs i naturprodukter men utgår i penningar efter senast bestämda medelmarkegångspris. Avgäldens bestämmande sker efter uppskattning av den behållna avkastning, som under medelgoda år erhålles av fastigheten, därest den brukas på sätt, som bäst överensstämmer med dess läge, storlek och beskaffenhet. Finnes vid bestämmandet av avgäld för ny avgäldstid avkastningens värde hava ökat eller minskat, skall hänsyn till den timade ändringen tagas blott i den mån det är uppenbart, att den tillkommit utan åbos åtgärd eller vållande. I regel får avgälden ej höjas med mera än tjugo procent av den för löpande avgäldstid bestämda avgälden. Avgäld för ny avgäldstid fastställs av en för länet i dess helhet eller viss del därav utsedd s. k. avgäldsnämnd.

Efter utgången av första avgäldstiden äger åbo, som fullgjort honom åliggande skyldigheter, att inlösa fastigheten, där ej vid åborättens upplåtande gjorts annat förbehåll. Ansökan om sådan inlösen göres hos länsstyrelsen. Lösen för fastigheten bestämmes av avgäldsnämnden och skall sättas till fastighetens värde med frånräknande av den förbättring, som vunnits genom åbo.

Då åborätten övergått till ny innehavare, äger kronan att i viss ordning återtaga fastigheten. Har åborätten förvärvat av nära anförvant till den förutvarande åbon, kan återtagande dock ej ske, med mindre den nye innehavaren icke kan godtagas såsom åbo. Vid återtagandet skall kronan utgiva full lösen för åborätten med den jordförbättring, som vunnits genom åbo, för byggnader och andra tillbehör till åborätten samt för utsäde och gröda å fastigheten. För vissa fordringar äger kronan retentionsrätt i åbon tillhöriga lösören och byggnader. Hos länsstyrelsen skall föras bok över samtliga under åborätt upplåtna fastigheter inom länet. I boken skall bekräftande varje fastighet antecknas dess namn och beteckning i övrigt, åbons namn, den årliga avgälden m. m.

Tillämpningsföreskrifter till åborättslagen äro upptagna i en kungörelse den 17 december 1926 (nr 513). Vissa bestämmelser, som beröra åborättsupplåtelser, återfinnas i förordningen den 6 juni 1929 (nr 176) angående försäljning i vissa fall av kronoegendom m. m. samt kungörelsen samma dag

(nr 179) med tillämpningsföreskrifter till samma förordning. Åbos möjlighet att erhålla egnahemslån äro reglerade i kungörelsen den 7 juni 1940 (nr 589) angående den statliga egnahemsverksamheten.

Den nu gällande åborättslagen överensstämmer i huvudsak med det förslag till lag, som förelades 1926 års riksdag genom proposition nr 22. Dock må erinras, att detta förslag icke innehöll några bestämmelser om rätt för åbo att inlösa fastigheten.

Det första förslaget till ifrågavarande lagstiftning framlades i ett den 11 november 1920 avgivet betänkande av den s. k. *kronolägenhetskommissionen*, bestående av fem av chefen för jordbruksdepartementet enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 10 juni 1912 tillkallade sakkunniga.

Sedan det av kronolägenhetskommissionen avgivna förslaget till »lag om besittningsrätt för obegränsad tid till kronojord och annan publik jord» omarbetats inom jordbruksdepartementet och erhållit den ändrade rubriken »lag om åborätt» remitterades departementsförslaget genom Kungl. Maj:ts beslut den 8 januari 1923 till lagrådet.

Från dåvarande departementschefens, statsrådet Linders', anförande vid remissen till lagrådet må här anföras följande yttrande rörande syftet med den förevarande lagstiftningen och dennas huvudgrunder:

Under prövning av de anmärkningar mot äganderätten såsom ensam form för upplåtelser av kronojord till egna hem eller småbruk samt de önskemål beträffande en ny upplåtelseform, vilka sålunda och i övrigt framställt, har kronolägenhetskommissionen funnit sig icke kunna förorda äganderätten såsom enda form för ifrågavarande jordupplåtelser samt föreslagit en upplåtelseform, varigenom de anmärkta olägenheterna med det hittillsvarande systemet ansetts kunna avlägsnas eller åtminstone i väsentlig grad modifieras.

Kommissionen har gjort gällande, att äganderätten fortfarande hade stor betydelse som upplåtelseform, där vederbörande spekulanter själva föredroge densamma vid sina jordförvärv samt omständigheterna från det allmännas sida icke gjorde annan upplåtelseform önskvärd. Men där det sistnämnda vore fallet och där kronans upplåtelser av jord till obemedlade och mindre bemedlade skulle väsentligen främjas genom att någon köpeskilling för den upplåtna jorden icke ifrågakomme, erfordrades enligt kommissionens mening en upplåtelseform, som jämte förmånen av frihet från köpeskilling beredde brukaren och hans efterkommande trygghet i besittning av den upplåtna fastigheten med däri genom deras arbete och kostnader vunna förbättringar, men tillika i erforderlig mån bevarade äganderätten hos kronan.

Sedan departementschefen framhållit, att kommissionens förslag, som avsåge lagfästandet av en besittningsrätt för obegränsad tid till kronojord och annan publik jord, sökt att åt berörda rättsinstitut giva den dubbla uppgiften att skydda såväl jordägarens som brukarens intressen samt att detta kommit till uttryck däri, att å ena sidan den föreslagna besittningsrätten vore ärftlig och förytterlig, men att å andra sidan besittningsrättens övergång från en

innehavare till en annan, likasom naturligtvis även besittningsrättens utövning, underkastats kontroll från kronans sida, yttrade departementschefen vidare:

Bland huvudpunkterna av den föreslagna nya lagstiftningen faller främst i ögonen det förhållandet, att vid de jordupplåtelser, som med tillämpning av densamma skulle äga rum, av vederbörande tillträdare till jorden icke kräves någon köpeskillning utan allenast en för jordens brukande årligen utgående avgäld. Kommissionen framhåller, att detta innebär ett företräde framför äganderätten, vilket icke kan nog uppskattas, då det ju gäller att med ifrågavarande jordupplåtelser nå den fattigaste delen av vår lantbefolkning, särskilt jordbruksarbetarna, som för visso icke tidigare levat under sådana förhållanden att någon kapitalbesparing varit möjlig, och för vilken även ett så ringa belopp som den tiondel av köpeskillningen, vilken enligt gällande bestämmelser om betalningsvillkoren vid kronans egnahemsupplåtelse alltid skall betalas kontant, kan vara betungande nog att gälda, i synnerhet i betraktande av att ett visst kapital därutöver erfordras för byggnader och inventarier.

Ett annat företräde hos besittningsrätten, sådan den blivit utformad i kommissionens lagförslag, har kommissionen framhållit vara det, att besittningsrätten icke kan göras till föremål för in-teckning och att sålunda för vederbörande småbrukare uteslutits den möjlighet till skuldsättning genom den upplåtna lägenhetens in-tecknande, som förefinnes vid upplåtelse under äganderätt. Härutinnan hava dock motsatta meningar gjorts gällande, såsom ock vissa av de inkomna yttrandena över kommissionens betänkande utvisa.

I fråga om besittningsrättens allmänna karaktär har framhållits, att den omständigheten, att äganderätten till jorden är bibehållen åt kronan, uppenbarligen innebär den fördelen för staten att, därest på grund av nytillkomna eller ändrade faktiska förhållanden eller eljest den upplåtna jorden finnes böra erhålla en annan användning, det kan åt kronan beredas möjlighet att på ett enklare sätt än genom anlitande av expropriationsförfarande eller eventuell förköpsrätt åter få disponera över jorden. Därvid bör emellertid tillses, att en dylik möjlighet för kronan icke anordnas så, att den medför ett osäkerhetstillstånd för besittningsrättshavaren.

Enligt min mening äro avsevärda fördelar förbundna med en upplåtelseform, liknande den av kommissionen föreslagna. Ändå att någon köpeskillning icke behöves erläggas, beredes tillfälle för den obemedlade att ägna sig åt jordbruk under tryggade former. Fördelarna härav torde ligga i så öppen dag, att desamma ej behöva nu närmare utvecklas.

Samtidigt torde även den största möjliga säkerhet vinnas för att den jord, som av staten upplåtes, användes för det med upplåtelsen avsedda ändamål och undandrages att bliva föremål för obehörig spekulation i förvärvssyfte.

På sätt jag förut berört är den ifrågakomna besittningsrätten icke av beskaffenhet att kunna göras till föremål för in-teckning. Detta förhållande har från olika håll föranlett den anmärkningen, att besittningsrättshavaren härutinnan skulle befinna sig i en sämre ställning än en självägande, vilken hade tillfälle att vid förekommande penningbehov begagna sin fastighet som kreditobjekt, samt att, även om staten trädde hjälpande emellan genom be-

viljande av lån för byggnaders inlösen eller nyuppförande, besittningsrätts-havaren i allt fall skulle vara i behov av erforderliga penningmedel till inköp av inventarier och utsäde m. m. För min del kan jag ej tillmäta den framställda anmärkningen avgörande betydelse. En självvägande, som för anskaffande av köpeskillingen för den inköpta fastigheten — jag kan för tydligare jämförelses skull förutsätta, att fastigheten vid förvärvet är obebyggd — måste anlita lånevägen, torde icke kunna mot säkerhet av inteckning erhålla lån i bankinrättning till större belopp än som motsvarar ungefär två tredjedelar av köpeskillingen och är beträffande återstoden hänvisad att söka uppbringa densamma annorledes, därvid väl borgen eller annan rent personlig förbindelse främst kommer i fråga. Besittningsrättshavaren åter är befriad från köpeskillings erläggande och blir givetvis härigenom i tillfälle att använda hela den personliga kredit, varav han må vara i åtnjutande, till anskaffande av erforderliga inventarier och utsäde för fastigheten. — Vad angår kreditfrågan överhuvud taget är det emellertid av allra största vikt, att denna blir ordnad på ett för besittningsrättshavarna så förmånligt sätt som möjligt och särskilt att kontanta medel ställas till deras förfogande för uppförande eller inlösen av nödiga byggnader.

Lagrådet framställde åtskilliga erinringar mot förslaget. Beträffande dessa erinringar ävensom föredragande departementschefen, statsrådet Linders', i anledning därav gjorda uttalanden i propositionen till 1926 års riksdag, får utskottet hänvisa till första lagutskottets utlåtande nr 9/1931, s. 6—10.

Vid 1926 års riksdag väcktes i anledning av berörda proposition åtskilliga motioner. Samtliga utgingo från den uppfattningen, att åtgärder borde vidtagas för underlättande av upplåtelser från kronans jord. I fråga om den lämpligaste formen för dylika upplåtelser kommo emellertid olika meningar till synes.

Första lagutskottet yttrade i utlåtande nr 25 bland annat:

I likhet med föredragande departementschefen anser utskottet, att den i propositionen föreslagna upplåtelseformen erbjuder avsevärda fördelar. Främst är härvid att märka, att vid förvärv av jord under denna upplåtelseform icke kräves någon köpeskillning. Att denna omständighet är av mycket stor betydelse lär icke kunna förnekas. Därigenom möjliggöres även för personer utan kapital att under betryggande former förvärva eget jordbruk. Den nya upplåtelseformen synes därför ägnad att tillgodose de obemedlades och mindre bemedlades intresse att uppnå en ekonomiskt tryggare ställning. Detta syfte kan ej i samma grad vinnas genom försäljning, även om staten medgiver förmånliga betalningsvillkor. Genom kravet på köpeskillning uteslutas många personer från möjligheten att under äganderätt grunda ett eget hem.

Mot den ifrågasatta åborätten har i flera av de väckta motionerna framhållits, att åbon, som icke har möjlighet att i likhet med självvägaren erhålla inteckning, i följd därav skulle hava svårare än denne att anskaffa de för uppsättande av jordbruk erforderliga medlen. Då emellertid köparen av en fastighet i regel icke kan erhålla lån mot inteckning i fastigheten till köpeskillingen hela belopp, torde åbon — som icke har någon köpeskillning att betala — i förevarande hänseende ej befinna sig i sämre ställning än självvägaren. Fastmera torde åbon i motsats till köparen kunna

använda hela den personliga kredit, varöver han må förfoga, för övertagande eller uppförande av byggnader och anskaffande av inventarier. Märkas bör även, att enligt ett förslag till ändrad lydelse av vissa paragrafer i de av riksdagen antagna allmänna villkor och bestämmelser för statens egnahemslånerörelse, vilket förslag genom proposition nr 24 förelagts innevarande riksdag, åbo under i huvudsak samma villkor, som gälla för lån till annan egnahemsbyggare, skall kunna erhålla lån för uppförande eller inlösen av byggnad å fastigheten. Enligt ett genom samma proposition framlagt förslag till grunder för upplåtande från vissa kronoegendomar av jordbrukslägenheter under åborätt m. m. skall åbo även kunna erhålla anstånd med gäldande av köpeskilling för kronan tillhöriga byggnader. Därest nämnda båda förslag vinna riksdagens bifall, torde kreditfrågan bliva ordnad på ett för åborna förmånligt sätt.

Det nya rättsinstitutet synes även väl ägnat för tillvaratagande av samhällets intresse. Vid användande av denna upplåtelseform vinnes säkerhet, att den upplåtna jorden icke göres till föremål för spekulation eller användes på sådant sätt, att det med upplåtelsen avsedda syftet förfelas. Därjämte beredes möjlighet för samhället att i vissa fall under enklare former än expropriation återtaga jorden och att i viss mån tillgodogöra sig därå uppkommen värdestegring. I några av de väckta motionerna har visserligen framhållits, att någon spekulation av betydelse i egnahemsfastigheter icke vore att befara, men denna uppfattning motsäges i viss mån av en genom kronolägenhetskommissionen år 1913 verkställd undersökning.

Såsom skäl mot införande av den i propositionen ifrågasatta upplåtelseformen har från flera håll gjorts gällande, att inom den jordbrukande befolkningen äganderätten allmänt betraktades som den enda säkra formen för jordinnehav och att i följd därav en besittningsrätt icke skulle kunna vinna förtroende. Utskottet vill för sin del icke bestrida, att flerstädes finnes en fast övertygelse rörande äganderättens företräde framför andra upplåtelseformer. Förbises får emellertid icke, att ett stort antal jordbrukare dock besitter annans jord under mindre förmånliga villkor än dem åborätten kan bjuda, samt att det här gäller att bistå företrädesvis de medborgare, som icke hava möjlighet att åtkomma jord under äganderätt. I viss mån torde även, såsom departementschefen framhållit, uppfattningen rörande äganderättens ovillkorliga företräde hava sin grund däri, att någon annan form för upplåtelse av jordbrukslägenheter under betryggande villkor hittills icke stått öppen. Märkas bör jämväl, att den nya upplåtelseformen icke avser att utesluta upplåtelse under äganderätt, och att hinder icke möter att med åborätten förena rätt för åbon att under vissa förutsättningar förvärva äganderätt till den av honom innehavda jorden.

I visst sammanhang med nu berörda synpunkter står även den anmärkningen, att det framlagda lagförslaget innehåller så allvarliga inskränkningar i åbons rätt, att det kan befaras, att åborättsupplåtelse komma att bliva föga eftersökta. Med anledning härav vill utskottet erinra, att tillgodoseendet av samhällets intresse icke kan ske utan att åbons rätt i vissa hänseenden begränsas. Såsom departementschefen framhållit, får strävan att stärka åbons ställning icke drivas så långt, att viktiga allmänna intressen bliva lidande. Det framlagda förslaget synes emellertid enligt utskottets uppfattning på ett i huvudsak lämpligt sätt tillvarata såväl kronans som brukarens intressen. De begränsningar, som uppställts i fråga om den

sistnämndes rätt att förfoga över fastigheten, torde i endast ringa mån rubba hans känsla av trygghet och oberoende. Vad särskilt angår kronans möjlighet att under vissa omständigheter återtaga fastigheten, är att märka, att denna möjlighet reglerats på sådant sätt att den ej medför något intrång i besittningsrätten för åbon och hans närmaste. Genom de stadganden, som föreslagits rörande avgäldens bestämmande vid förnyad avgäldsättning, synes även trygghet vinnas, att vid den periodiska omregleringen av avgälden åbons intresse kommer att i erforderlig mån beaktas. Emellertid har utskottet på vissa punkter ansett sig böra i förslaget föreslå ändringar, ägnade att än mera stärka åbons ställning.

Sedan utskottet förklarat sig icke kunna tillstyrka ett motionsvis framfört förslag att möjlighet skulle vinnas till in-teckning i åborätten samt föreslagit, att åbo under vissa villkor skulle kunna inlösa den av honom innehavda jorden, hemställde utskottet, att riksdagen måtte antaga lagförslaget med vissa ändringar. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Redan vid 1928 års riksdag väcktes motion (II: 369) om upphävande av lagen. På hemställan av första lagutskottet (utlåtande nr 14) föranledde emellertid motionen icke till någon riksdagens åtgärd.

Vid 1931 års riksdag yrkade herr Anderson i Storegården m. fl. i motionen II: 195, att riksdagen ville besluta att åborättslagen skulle upphöra att gälla från och med den 1 juli 1931.

Första lagutskottet anförde i utlåtande nr 9 i anledning av motionen bl. a. följande.

Utvecklingen sedan åborättslagens tillkomst giver enligt utskottets förmenande oförtydligt vid handen, att det hos den jordsökande allmänheten icke förefinnes något intresse för förvärvande av jordbruk på de betingelser, som äro knutna till åborättsinstitutet. — — —

Att åborättslagen således hittills icke fått någon praktisk tillämpning, kan givetvis bero på skilda omständigheter. Den meningen har framförts, att resultatet skulle ha blivit ett annat, om icke de sista årens konjunkturen inom jordbruksnäringen medfört en allmän nedgång i efterfrågan på jordbruk. Enligt en mening skulle trots detta åborättsinstitutet kunnat få den avsedda användningen, om utbud av åbolägenheter i större utsträckning ägt rum och i samband därmed större ansträngningar gjorts för spridande av kännedom om och intresse för denna upplåtelseform. Vidare kan det tydligen tänkas, att allmänhetens ovillighet att förvärva jordbruk under åborätt även haft sin grund i brister i åborättsinstitutets närmare utformning, vilka skulle kunna genom lagändringar upphävas.

Bottnade det bristande intresset för åborättsinstitutet endast i nu anförda omständigheter, skulle givetvis ett upphävande av denna lagstiftning icke kunna förordas. Efter den vunna erfarenheten hyser utskottet emellertid den uppfattningen, att varken bättre konjunkturen inom jordbruksnäringen, spridande av kännedom om åborätten eller partiella reformer i själva institutet kan förläna åt detta något praktiskt värde. — — —

Förklaringen till att försöket med åborätten misslyckats ligger enligt utskottets mening icke i ovan nämnda förhållanden utan väsentligen i den svenska lantbefolkningens djupt rotade strävan efter att bliva ägare till den brukade jorden. — — —

Vad beträffar de statens intressen med hänsyn till jordens framtida användning, som man genom ifrågavarande lagstiftning även velat tillgodose, torde dessa icke i och för sig kunna motivera åborättsinstitutets bibehållande. — — —

Ett upphävande av den så sent som 1926 genomförda lagstiftningen om åborätt kan visserligen förefalla som en med hänsyn till önskvärdheten av stadga i lagstiftningen betänkelig åtgärd. Emellertid torde valet icke stå mellan lagstiftningens upphävande eller dess oförändrade bibehållande. För allt vidare kretsar torde det numera vara uppenbart, att under alla omständigheter en grundlig omarbetning av denna lagstiftning måste äga rum, därest densamma skall kunna tjäna ett praktiskt syfte. Då utskottet för sin del har en bestämd uppfattning, att en omarbetning måste för syftets vinnande leda till att åborättsinstitutet bringas att så nära sammanfalla med upplåtelsen under äganderätt, att skillnaden praktiskt sett blir en namnfråga, tvekar utskottet icke att ansluta sig till tanken på ett upphävande av hela lagstiftningen om åborätt. Huruvida i samband därmed ytterligare lättnader i betalningsvillkoren böra beredas dem, som med äganderätt förvärva kronojord för egna hem, torde böra tagas under övervägande. I synnerhet torde böra undersökas, huruvida icke det kapitalutlägg, som vid köpet eller fastighetens tillträde erfordras, skulle kunna ytterligare minskas eller möjligen helt bortfalla.

Utskottet hemställde därför, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville utarbeta och för riksdagen framlägga förslag, innebärande upphävande av lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord och i anledning därav utfärdade författningar.

Reservation anfördes av åtta av utskottets ledamöter, som ansågo att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

» — — — Det bör undersökas, huruvida man icke kan genomföra sådana jämkningar i åborättsinstitutet att intresset för detta väckes. Även om allmänheten ofta föredrager att med äganderätt förvärva jord, kan utskottet icke finna annat än att en form av tryggad besittningsrätt vid sidan av försäljningsformen måste hava ett praktiskt värde med hänsyn till dem, som icke kunna anskaffa det vid inköp av fastigheter erforderliga kapitalet, samt att staten med hänsyn till sina intressen kan ha anledning att uppmuntra användningen av åborätten vid upplåtelse av kronojord. Om det verkligen är så, att de nuvarande villkoren vid förvärv av åborätt och övriga bestämmelser angående åborätten göra denna mindre begärlig, bör detta förhållande således närmast leda till att söka införa förbättringar i åborättslagstiftningen. I varje fall böra möjligheterna härtill grundligt undersökas, innan man skrider till en så enastående åtgärd som upphävande av hela lagstiftningen, sedan denna varit i kraft endast något över fyra år.

Utskottet är nu icke berett att närmare anvisa de vägar, som böra begagnas för vinnande av ett ökat intresse för åborätten. Dock torde särskild uppmärksamhet böra ägnas kreditfrågan, i synnerhet med hänsyn till möj-

ligheterna att erhålla de för byggnader och inventarier erforderliga medlen, ävensom övervägas frågan om inlösningsrättens utvidgande. Utskottet håller icke för osannolikt att även i andra avseenden sådana jämkningar i åborättsinstitutet kunna genomföras, att detta skulle mötas med intresse från allmänhetens sida. Det saknas icke erfarenhet från andra lagstiftningsområden, vilka giva stöd åt ett sådant antagande. Härvidlag må, om än förhållandena icke äro fullt likartade, erinras, att den s. k. ensittarlagen till en början hade mycket ringa tillämpning men senare, efter vidtagna utvidgningar, fått en mycket stor praktisk betydelse. En sådan utveckling i fråga om åborätten är givetvis dock i avsevärd mån beroende även på de bemödanden, som från det allmännas sida göras för att bringa lagstiftningen i tillämpning. En utredning i frågan bör således jämväl omfatta möjligheten för ett ökat utbud av åbolägenheter och sättet för utbuden.

På grund av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa, att riksdagen, med avslag å förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt låta verkställa utredning, huruvida sådana ändringar kunna genomföras i lagen den 4 juni 1926 om upplåtelse under åborätt av viss jord och i anledning därav utfärdade författningar, att åborätten kan komma till ökad tillämpning, ävensom för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.»

Riksdagen beslöt med avslag å utskottets hemställan, att motionen icke skulle föranleda till någon riksdagens åtgärd. Proposition vägrades å det yrkande som framförts i reservationen.

Beträffande den omfattning åborättsinstitutet erhållit i praktiken må hänvisas till domänstyrelsens över motionen avgivna remissyttrande.

Utskottet.

Den år 1926 tillkomna lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord har erhållit en mycket ringa praktisk tillämpning. Vilka orsakerna därtill äro torde vara svårt att med bestämdhet angiva. Ofta har anförts, att förklaringen främst är att söka i den svenska lantbefolkningens djupt rotade strävan att bliva ägare till den brukade jorden. Även om allmänheten ofta föredrager att förvärva jord med äganderätt, synes det dock icke kunna bestridas, att en form av tryggad besittningsrätt till kronjord vid sidan av försäljningsformen kan ha ett praktiskt värde såväl med hänsyn till den, som icke kan anskaffa det för inköp av jord erforderliga kapitalet, som med hänsyn till kronans intresse, att äganderätten till jorden ej frånhändes kronan. Under sådana förhållanden bör enligt utskottets mening undersökas, om icke möjligheter stå till buds att väcka intresset för åborätten. Främst kommer härvid ifråga, huruvida sådana resultat kunna ernås genom ändringar i de författningsbestämmelser, som gälla beträffande åborätten.

Domänstyrelsen har tillsyn över huvuddelen av kronans jord, däribland den under åborätt upplåtna jorden. Enligt åborättslagen är däremot länsstyrelsen den myndighet, med vilken åbo har att skaffa i frågor, som

angå åborätten. För erhållande av egnahemslån har åbon att vända sig i första hand till egnahemsnämnden. Såsom egnahemsstyrelsen anfört framstår möjligen länsstyrelsen som en relativt främmande myndighet för den kategori jordsökande, varom här är fråga. På grund härav och för åstadkommande av förenkling i förhållandet mellan kronan och åbon kan det ifrågasättas, huruvida det icke vore lämpligt att överflytta länsstyrelsernas uppgifter enligt lagen till egnahemsmyndigheterna. I detta sammanhang bör framhållas, att egnahemsstyrelsen icke fanns vid lagens tillkomst. Det synes icke heller osannolikt, att sådana jämkningar av åborättsinstitutet skulle kunna vidtagas, att denna upplåtelseform skulle mötas med intresse från allmänhetens sida. Vidare bör måhända prövas, huruvida icke ett ökat utbud av åbolägenheter kan äga rum. I övrigt vill utskottet framhålla, att såsom motionärerna anfört bestämmelserna angående åborätt äro invecklade och omständliga. En förenkling av bestämmelserna kanske redan i och för sig skulle leda till att antalet spekulanter på åborätt ökas.

Utskottet anser sålunda, att det bör prövas, huruvida sådana ändringar kunna göras i bestämmelserna om åborätt, att institutet må vinna ökad utbredning. I samband därmed torde även böra undersökas, huruvida icke åtgärder böra vidtagas för att sprida kännedomen om åborätten och dess närmare innebörd.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående möjligheten att vidtaga sådana ändringar i lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord ävensom i de bestämmelser om åborätt, som återfinnas i andra författningar, att åborättsinstitutet må kunna erhålla ökad användning, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 15 juni 1944.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit
från första kammaren: herrar *Norman, Linder**, *Wistrand, Mannerskantz, Roos, Sten, Hallagård* och *Nils Elowsson*;
från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herrar *Pettersson* i Hällbacken, *Ryberg**, *Hermansson**, *von Seth**, *Larsson* i Östersund*, *Johnsson* i Kastanjegården och *Lundgren**.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Wistrand, Mannerskantz* och *von Seth*.
